

آثار فردی توبه از منظر روایات

فاطمه رسولی وثاق^۱

چکیده

در فرهنگ زبان فارسی توبه به معنای دست کشیدن از گناه و یا پشیمان شدن از گناه آمده است با مطالعه ی روایات اهل بیت به خوبی مشخص می‌شود که توبه نزد اهل بیت عصمت و طهارت از اهمیت و جایگاه والایی برخوردار است. زیرا فرد با ارتکاب گناه از نور ایمان تهی می‌گردد، و از خداوند دور می‌گردد، و به همان مقدار به شیطان نزدیک گشته، و شیطان او را از رحمت حق ناامید می‌کند، و هر روز او را به انجام شنیع ترین اعمال دعوت می‌کند. اگر فرد عاصی از آثار توبه آگاه باشد. و بداند که فرد توبه کننده نزد خداوند چه جایگاهی دارد، بعد از انجام گناه سریعاً توبه می‌نماید محقق در این مقاله به روش کتابخانه ای و با ماهیت توصیفی تحلیلی در سدد بیان آثار فردی توبه از منظر روایات اهل بیت عصمت طهارت است آثار فردی توبه گاهی شامل آثار دنیوی می‌شود مانند: اصلاح کارها و پیشرفت در زندگی، تشویق به انجام کار نیک برای جبران را نام برد و از آثار اخروی آن می‌توان به نزدیک شدن به رحمت الهی، پیروزی بر شیطان را اشاره کرد.

کلیدواژه ها: آثار توبه، استغفار، توبه، بخشایش، گناه.

۱- طلبه سطح دو حوزه علمیه حضرت زهرا(س) شهرستان کنگاور

مقدمه

یکی از مباحث مهم در معارف قرآن کریم و روایات اهل بیت عصمت و طهارت توبه می‌باشد. از نشانه‌های اهمیت و جایگاه توبه میتوان به داستان زندگی حضرت آدم اشاره نمود. در روایات اهل بیت نیز به مقوله ی توبه بسیار پرداخته شده است که اغلب کتب روایی، بابی جداگانه را به روایات باب توبه اختصاص داده اند. و به طور کلی میتوان از روایات برداشت نمود، توبه رجوع به خداوند متعال است. و اولین قدم برای بندگی خداوند به جا آوردن توبه حقیقی میباشد به درستی که هر عملی که انسان انجام می‌دهد خوب یا بعد در دنیا و آخرت در مسیر زندگی انسان قرار داده می‌شود و در زندگی و آخرت شخص اثار مثبت و منفی دارد اما شخص با توبه کردن میتواند آثار منفی را از حیات و آخرت خودپاک کند و اعمال نیک جای آن باشد.

یکی از نیازهای همه‌ی جوامع بشری ارتباط میان خود و خدایشان است. دین مبین اسلام با بیان فواید و آثار توبه فرد عاصی را همواره به توبه نمودن تشویق میکند. زیرا توبه موجب تحکیم ارتباط میان انسان با خدایش می‌شود. که باید برای ایجاد و حفظ آن حداکثر کوشش مبذول گردد. در عصر حاضر رابطه‌ی میان انسان با خدا دچار مشکلات عدیده‌ای گشته است. که هر فرد با نگاه کردن به جامعه‌ی کنونی به خوبی متوجه این مشکلات می‌گردد. لذا در این مقاله سعی بر این بوده است که دانسته شود، توبه چه آثار و فواید دنیوی و اخروی دارد. و با نهادینه سازی فرهنگی آن در زندگی فردی خود به هرچه بهتر شدن رابطه ی افراد با خدایشان کمکی صورت گرفته باشد.

درمورد پیشینه تحقیق میتوان گفت که با توجه به جستجوهای انجام شده در این زمینه میتوان به کتبی چون: الف) توبه بازگشت به فطرت از جواد محدثی ب)چهل حدیث توبه از ضیغمیان اشاره کرد. در مورد توبه کتب زیادی منتشر شده اما هیچ کتاب مستلقی که به آثار فردی توبه و یا آثار دنیوی و اخروی توبه پرداخته باشد پیدا نشد. و نیز مقالاتی یافت شد. ازقبیل: الف) توبه در عرفان و نهج البلاغه ازظفر نوایی محقق در این مقاله به بررسی آثار توبه در نگاه عرفا و بزرگان دین پرداخته و پس آن بین نظر بزرگان دین و انبیای الهی را تطبیق داده است. ب) آثار تربیتی توبه در آیات و روایات از داوود اسدی منتشر شده در سال ۱۳۹۱ بوده؛ که نویسنده در این مقاله ارکان توبه،پذیرش توبه،آثار تربیتی توبه را باتوجه به آیات وتفسیر قرآن و روایات اهل بیت به نگارش در آورده است. ج)توبه در آثار شیخ مفید از محمد

رضا انصاری منتشر شده در سال ۱۳۷۲ منشتر شده است. که محقق در این مقاله جایگاه توبه شرایط پذیرش توبه و... را باتوجه به کتب شیخ مفید نوشته است. لازم به ذکر است. پژوهش پیش رو با موارد ذکر شده بسیار تفاوت دارد. زیرا در این مقاله به صورت خاص فقط به آثار فردی، دنیوی و اخروی توبه از منظر روایات پرداخته شده است.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- توبه

آنچه که از واژه توبه به ذهن اکثر افراد متبادر میشود. فردی است که گناهی مرتکب شده و از انجام آن عمل زشت از خود ناراضی است و دنبال فرصتی است تا استغفار کند. و حال آنکه آنچه، از روایات برداشت میشود، گسترده‌تر میباشد. پس ضرورت دارد، در ابتدا به بررسی مفهوم توبه بپردازیم.

واژه توبه در لغت نامه دهخدا چنین آمده است: دست کشیدن از گناه و بازگشتن به راه حق؛ بازگشت و پشیمانی از گناه. توبه نصح: توبه قطعی و حقیقی که هرگز شکسته نشود.^۱

راغب اصفهانی درباره معنای لغوی توبه چنین می گوید: «تَرَكَ الذَّنْبَ عَلَى أَجْمَلِ الْوُجُوهِ؛ ترک گناه به زیباترین صورت آن است».^۲

توبه در زبان عربی به معنی بازگشت است و در اصطلاحات اسلامی، به معنی بازگشت از گناه به سوی خداوند است. این حالت وقتی رخ می‌دهد که انسان از گناه پشیمان شده و قصد انجام آن را نداشته باشد.^۳

اما روایت های ما با لحنهای گوناگونی توبه را تعریف کرده اند و قدر متقین آن پشیمانی قلبی و ترک گناه است برای نمونه پیامبر اکرم (ص) می فرمایند: «الندم توبه» «پشیمانی خود توبه است».^۱

۱- دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۲، ص ۴۵۶

۲- راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، ص ۱۶۹

۳- سایت ویکی پدیا. دانش نامه آزاد

۲. آثار فردی توبه

بسیار رخ داده است که افراد به سبب وسوسه‌ی شیطان از راه هدایت و مستقیم دچار گمراهی و ضلالت گشته و از صراط مستقیم دچار انحراف گردیده‌اند اما اندک زمانی نگذشته که به سبب فطرت خدادادی از کرده‌ی خویش پشیمان گشته و به دنبال جبران است و در این هنگام فرد به دنبال راهی است تا به آغوش خدا باز گردد لذا خداوند به سبب فطرت پاکی که به انسان ها عطا نموده راه درمان پشیمانی و سرگردانی از گناهان راه در مسیرش قرار داده است و آن چیزی جز توبه نیست و اینگونه خداوند اشتیاق خود را به بازگشت بنده اش را بیان نموده است: «لَوْ عَلِمَ الْمُدْبِرُونَ كَيْفَ اشْتِيَاقِي بِهِمْ لَمَا تَوَشَّوْا»^۱ «اگر افرادی که از درگاه من روی گردانیدند، آگاه بودند که چقدر مشتاق آنان هستم همواره از شوق جان میدادند»

پس اینگونه باید باشد که بندگان در زمان پشیمانی از گناهان خویش با امیدواری به توبه روی آورند و با آگاهی از آثار فردی توبه با شوق فراوان در جهت بازگشت به آغوش لطف الهی قدم نهند. بنابراین آثار فردی توبه به اختصار بیان میگردد. اما این آثار فردی گاهی دنیوی می‌باشد. و گاهی اخروی که در ابتدا به آثار دنیوی توبه اشاره میگردد.

۲-۱- آثار فردی دنیوی توبه

هر عملی که انسان در این دنیا انجام می‌دهد، مطابق عملش دارای آثار مثبت و یا منفی در دنیا و آخرت می‌باشد. توبه نمودن هم از این روال خارج نیست. در ادامه ابتدا آثار فردی دنیوی توبه با توجه به روایات بیان میشود.

۲-۱-۱- سرانجام توبه ثبت نشدن گناهان

در کتاب های روائی پیرامون توبه نمودن فرد تائب و ثبت نشدن گناه در پرونده‌ی اعمال ، روایات متعددی نگاشته شده است از جمله امام صادق (ع) فرمودند: «عَلَى بَنِي إِسْرَٰهِيْمَ عَنْ أَبِيهِ

۱- سایت راز دل با خدا

۲- فیض کاشانی، المحجّة البیضاء، ج ۸، ص ۶۲

عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمرَانَ عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) يَقُولُ إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا أَجَلَ مِنْ غُدُوَّةٍ إِلَى اللَّيْلِ فَإِنْ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ^۱ «بنده زمانی که گناهی انجام دهد او از صبحگاه تا آخر شب زمان دارد پس اگر طلب مغفرت کرد بر او چیزی نوشته نمی‌شود.»

و نیز در زمینه راوی جناب مسعودی می‌گوید: امیر مؤمنان (ع) فرمودند: هر کس توبه کند خداوند توبه‌اش را می‌پذیرد، و اعضا و جوارح او مأمور می‌شوند که گناهانش را بپوشانند، و سرزمین‌هایی که در آن معصیت کرده است مأمور می‌گردند که گناهانش را کتمان کنند، و فرشتگان مراقبش آنچه را که بر ضدّ او نوشته‌اند از یاد می‌برند.^۲ به درستی که توبه واقعی چه آثار شگفت‌انگیزی دارد چنانچه شاهدان روز قیامت هم به هنگام توبه واقعی فرد به امر خدا صحنه گناه را به کلی فراموش میکنند!

همچنین امام صادق (ع) می‌فرمایند: بنده مؤمن مرتکب گناه می‌شود و بعد از بیست سال از گناه خود یاد می‌کند و از خدا طلب مغفرت می‌کند و مورد بخشایش قرار می‌گیرد. خداوند بخاطر همین بخشایش او را به یاد گناه قبلی می‌اندازد. ولی بنده کافر که مرتکب گناه می‌شود، از همان لحظه و برای همیشه آن را از یاد می‌برد.^۳ پس توفیق توبه از نعماتی است که خداوند تنها روزی بندگان مومنش میکند و کافران از آن بی بهره‌اند.

و نیز رسول خدا (ص) در پایانی‌ترین خطبه‌ای که بیان نمودند می‌فرمایند: هر انسانی یک سال پیش از آنکه فوت کند توبه کرده باشد خداوند توبه او را می‌قبول نموده سپس فرمودند: یک سال بسیار زیاد است، هر کس یک ماه قبل از مرگش توبه‌نماید خداوند توبه او را نیز می‌پذیرد بعد اضافه فرمودند: یکماه هم زیاد است هر کس یک هفته پیش از مرگش توبه کند توبه‌اش در بارگاه خدا مورد قبول است، باز فرمود یک هفته هم بسیار است، هر کس یک روز قبل از وفاتش توبه کند خداوند توبه او را می‌پذیرد، باز فرمود: یک روز هم زیاد است هر کس ساعتی قبل از مرگش توبه کند خداوند توبه او را قبول می‌نماید، باز فرمود: یک ساعت هم بسیار است هر کس توبه کند در حالی که نفسش باینجا رسیده- و در این حال بادست

۱- انصاری، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال ص ۴۵

۲- همان، ص ۴۶

۳- بهبودی، گزیده کافی، ج ۳، ص ۱۰۶

از دست میدهد. و موید دیگری برای این مطلب روایتی است، از امام معصوم (ع) که نقل شده است: «أَذَانِي الْعَبْدَ خَرَجَ مِنْهُ الْإِيمَانُ فَكَانَ عَلَى رَاسِخٍ كَالظِّلَّةِ، فَذَا قُلِعَ، رَجَعَ إِلَيْهِ»^۱ «هرگاه بنده ای مرتکب زنا شود، ایمان از آن خارج می گردد و مانند سایه بر سر او می باشد و آنگاه که از گناه برگردد و عودت نماید ایمان هم به سوی او باز می گردد.» از همین روست که قرآن کریم ایمان را بر توبه عطف می نماید و ایمان را مقارن و همسان توبه قرار داده است. زیرا ایمان مکمل توبه است بلکه تصحیح ایمان در گرو توبه می باشد. همانگونه که خداوند متعال میفرماید: «إِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَ آمَنَ وَ عَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى»^۲ «و من هر که را توبه کند، و ایمان آورد، و عمل صالح انجام دهد، سپس هدایت شود، می آمرزم.»

بنابراین توبه صادق در واقع تجدید ایمان است. زیرا فرد هنگام عمل گناه، از نور ایمان خالی گشته است. و برای ادمه میسر برای انجام عمل صالح به نور ایمان نیاز مند است. که با انجام توبه واقعی نور ایمان از دست داده را به دست می آورد.

۲-۲-۶- توبه راه نجات از عذاب

خداوند چنان بخشنده و مهربان است که وقتی بنده عاصی توبه کند. گناهش را میپوشاند، پوشاندنی که هیچ گاه فرد به خاطر آن گناهش در دنیا و آخرت عذابی نمی بیند. امام امیرمؤمنان علی (ع) میفرماید: «لَوْ أَنَّ النَّاسَ حِينَ عَصَوْا تَابُوا وَاسْتَغْفَرُوا لَمْ يُعَذَّبُوا وَ لَمْ يُهْلَكُوا.» «اگر مردم در پی گناه توبه می کردند، عذاب نمی شدند و هلاک نمی گشتند.»^۳

و در روایتی دیگر امام امیرمؤمنان علی (ع) میفرماید: «طُوبَى لِلْعَبْدِ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ ذَنْبٍ لَمْ يَطَّلِعْ عَلَيْهِ غَيْرُهُ، فَإِنَّمَا مَثَلُ الْإِسْتِغْفَارِ عَقِيبَ الذَّنْبِ مَثَلُ الْمَاءِ يُصَبُّ عَلَى النَّارِ فَيُطْفِئُهَا.»^۴ «خوشا به حال آن بنده ای که استغفار کند از گناهی که غیر از خودش کسی بر آن اطلاع پیدا نکرده است. مَثَلِ استغفار بعد از گناه، مانند آبی است که بر آتش ریخته شود و آن را خاموش کند.»

۱- همان

۲- فرقان: ۷۰

۳- ضعیف، چهل حدیث توبه، ص ۳۱

۴- همان

بی ترید عقوبت انجام گناه برای فرد عاصی در دنیا و آخرت وجود دارد و تنها راه نجات از آثار شوم گناهان انجام شده، توبه است.

۲-۲-۷- پاداش فرد توبه کننده

خداوند چنان رئوف و رحیم است که وقتی بنده‌ی عاصی او به سویش رفته و توبه میکند، خدای مهربان به بخشیدن گناه بنده اش کفایت نمیکند. بلکه در قبال توبه ای که انجام داده است به او پاداش نیز عطا میکند. رسول خدا(ص) میفرماید: «الْمُؤْمِنُ إِذَا تَابَ وَنَدِمَ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ أَلْفَ بَابٍ مِنَ الرَّحْمَةِ»^۱ «هرگاه مؤمن از گناه پشیمان شود و توبه کند، خداوند هزار درِ رحمت از دنیا و آخرت به روی او می گشاید.»

خداوند چنان از رحمت وسیع برخوردار است که علاوه بر پذیرش توبه‌ی فرد گنهگار و بخشش گناهان او در قبال توبه ای که میکند به او پاداش های فراوانی هم میدهند. مانند کشودن در رحمت به سوی بنده توبه کننده و چه پاداشی بهتر از این میباشد.

۱- همان، ص ۳۷

نتیجه گیری:

اسلام در راستای رسالت خود که رشد و پرورش انسان ها می باشد؛ توجه ویژه ای به مسالهی توبه نموده است. زیرا توبه کردن سبب طهارت بیرونی و درونی فرد عاصی میشود، از این تحقیق و پژوهش مشخص شد که: بهترین چیزی که به انسان منفعت میرساند اطاعت پروردگار و بدترین چیزی که به انسان زیان می‌رساند، عصیان و نافرمانی پروردگار است. برای دنیا و آخرت شخص هیچ چیز زیان بارتر از گناهان و خطایی نیست که فرد عاصی از آن خطا نادم نشده و به درگاه خداوند توبه و استغفار نکرده باشد. بی تردید عقوبت انجام گناه برای فرد عاصی در دنیا و آخرت وجود دارد و تنها راه نجات از آثار شوم گناهان انجام شده، توبه است. دانستیم که فرد با انجام گناه از نور ایمان تهی میگردد، حتی اگر قبل از انجام گناه فردی مومن بوده باشد. و فرد عاصی برای ادامه مسیر زندگی و طی کردن راه راست و انجام اعمال صالح نیامند نور ایمان میباشد. و تنها راه بازگشت نور ایمان، توبه حقیقی و صادق میباشد. بنابراین توبه صادق در واقع تجدید ایمان است. تا فرد به نور ایمان مزین شود. خداوند هم نه تنها نور ایمان را به او برمیگرداند بلکه گناهان او را محو میکند به گونه ای که شاهدان روز قیامت هم مانند: اعضای بدن، کوه و دشت و... عمل گناه فرد را از یاد میبرند. و جالب تر آن که خداوند به فرد عاصی عد از توبه پاداش هم عطا میکند و درب های رحمتش را به سوی او میگستراند. انسان با انجام گناه دنیا و آخرت خود را تباه میکند و عواقب آن را در دنیا و آخرت خود میبیند اما خداوند عمل توبه را در زندگی انسان ها قرار داده است که شخص با توبه کردن میتواند در مسیر الهی برا بگردد و اشتباهات خود را جبران کند.

فهرست مطالب

*قرآن (مکارم شیرازی)

- (۱) ابن بابویه، محمد بن علی، پاداش نیکیها و کیفر گناهان (ترجمه انصاری)، قم، چاپ: اول، ۱۳۸۱ ه. ش.
- (۲) حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، (ترجمه علی صحت)، تهران، ناس، چاپ: اول، ۱۳۶۴ ه. ش.
- (۳) خرمی مشگانی، ابراهیم، در آغوش خدا، مرسل، کاشان، چاپ چهارم، ۱۳۸۱ ه. ش.
- (۴) هخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، دانشگاه تهران، چاپ پنجم، ۱۳۷۷ ه. ش.
- (۵) راغب اصفهانی، حسین، مفردات الفاظ القرآن، سوریه، دارالقلم، چاپ دوم، ۱۳۷۴ ه. ش.
- (۶) ضیغمیان، محمد حسین، چهل حدیث، تهران، زائر، چاپ اول، ۱۳۷۸ ه. ش.
- (۷) فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، المحجّة البیضاء، (ترجمه علی اکبر غفاری) مؤسسه النشر الإسلامی، قم، چاپ: چهارم، ۱۴۱۷ ه. ق.
- (۸) قرائتی، محسن گناه شناسی، مرکز فرهنگی درسهای از قرآن، تهران، چاپ: هشتم، ۱۳۸۶ ه. ش.
- (۹) کلینی، محمد بن یعقوب، أصول الکافی (ترجمه حسن زاده) تهران، چاپ: اول، ۱۳۶۹ ه. ش.
- (۱۰) کلینی، محمد بن یعقوب، گزیده کافی (ترجمه بهبودی) تهران، چاپ: اول، ۱۳۶۳ ه. ش.
- (۱۱) کوفی اهوازی، حسین بن سعید، زاهد کیست؟ وظیفه اش چیست؟، سازمان تبلیغات اسلامی، پژوهشکده باقر العلوم (ع)، نورالسجاد، قم، چاپ: ۱، ۱۴۲۹ ه. ق.
- (۱۲) مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الإسلامیة، ۱۰ چاپ، ۱۳۷۱ ه. ش.

۱۳) مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، بحارالانوار، (ترجمه کمره ای)، اسلامیة، تهران، ۱۴۱۵ ه.ق.

۱۴) محدثی، جواد، توبه بازگشت به فطرت، بنیاد پژوهش های اسلامی، مشهد، چاپ اول،

۱۳۹۱ ه.ش

نرم افزارها:

جامع الاحادیث شیعه

اخلاق اسلامی